

Sead Bandžović, doktorant / Ph.D. Candidate
Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo
Pravni fakultet / Faculty of Law

HISTORIJA JE UČITELJICA ŽIVOTA¹

HISTORY IS LIFE'S TEACHER²

U historijskopravnoj nauci postoje brojni pravni fenomeni i pojave koji nisu uopće istraženi ili o njima nema dovoljno saznanja. O pojedinim tematskim oblastima – primjerice, razvoju advokature i tužilaštva u muslimanskim zemljama ili pojmu „duboke države“ – skoro da kod nas ne postoji naučna literatura, niti su one predmet kritičkog proučavanja. Značajan iskorak na tom polju i doprinos razmatranju niza pravnohistorijskih pitanja napravio je Fikret Karčić svojim djelom *Kroz prizmu historije*, objavljenom u izdanju Centra za napredne studije. Posmatranje historijskih procesa u cjelini, njihova isprepletenost, tretiranje i poimanje u širem kontekstu čini sliku prošlosti znatno složenijom, pruža adekvatnije odgovore. Historiografija se bavi rekonstrukcijom prošlosti ali i njenim interpretiranjem.

F. Karčić je profesor komparativne pravne historije na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu. Njegov glavni akademski interes je usmjeren na historiju islamskog prava i institucija u Bosni i Hercegovini u postosmanskom periodu, reformističkih pokreta u islamu, fatum balkanskih muslimana i proučavanje komparativne pravne kulture. Obimna Karčićeva bibliografija sadrži referentna djela koja ukazuju na širinu njegovog naučnog interesiranja: *Šerijatski sudovi u Jugoslaviji 1918–1941*. (Islamski teološki fakultet, Sarajevo, 1985), *Društveno-pravni aspekt islamskog reformizma* (Islamski teološki fakultet, Sarajevo, 1990), *The Bosniaks and the Challenges of Modernity: Late Ottoman and Hapsbury Times* (El-Kalem, Sarajevo, 1999), *Studije o šerijatskom pravu i institucijama* (Centar za napredne studije i El-Kalem, Sarajevo, 2011), *Metodi istraživanja u islamskim naukama* (El-Kalem i Centar za napredne studije, Sarajevo, 2013), *The Other European Muslims: A Bosnian Experience* (Centar za napredne studije, Sarajevo, 2015) i dr.

---

¹ Tekst je prikaz knjige *Kroz prizmu historije* autora Fikreta Karčića (Centar za napredne studije, 2017).

² This text is the review of a book *Through Prism of History* by Fikret Karčić (Center for Advanced Studies, 2017.)

Knjiga *Kroz prizmu historije* predstavlja zbirku eseja, prikaza knjiga i komentara koje je autor objavio od 2012. do 2017. u sarajevskom dnevnom listu *Oslobođenje*, u dvije novinske rubrike: *Iz svijeta knjiga* i *Historija je učiteljica života*. U njima su tretirana razna pitanja prava, država, institucija, multivjerskog karaktera imperija, modernizacije itd. Prikazima više značajnih knjiga sa engleskog govornog područja stručnoj i široj javnosti prezentirana su djela koja, između ostalog, tretiraju pitanja islama i muslimana u prošlosti i savremenom svijetu. Kao posebno interesantni se, između ostalih, mogu navesti prikazi knjiga Erika J. Zurchera *The Young Turk Legacy and Nation Building from the Ottoman Empire to Ataturks Turkey*, Antonella Biaginija *Povijest moderne Turske* i Georgine Howell *Gertrude Bell: Queen of the Desert: Shaper of Nations*. Prikazana djela omogućavaju da se prate globalni naučni trendovi i dometi moderne historijske i pravne nauke.

Karčić je, kao pravni historičar velikog spektra znanja i zanimanja, upućen u brojne srodne discipline, njeguje multidisciplinarni pristup razumijevanju prošlosti. Njegova knjiga obiluje brojnim informacijama i detaljima koji omogućavaju da se, uz primjenu komparativnog metoda, čitav niz historijskih događaja i pojava shvati u svojoj kompleksnosti, da dobiju potpuniji smisao. Savremenost je u znatnoj mjeri određena prohujalim zbivanjima. Velike borbe evropskih sila za dominaciju na prostoru Istoka, nošene vlastitim interesima i ciljevima, rađale su odavno saveze i podjele. Stanje snaga određuje međudržavne odnose. U članku „Dva fantomska sporazuma“ u kratkim crtama su obrađeni Sykes-Picotov sporazum iz 1916. i Sporazum u Sevresu iz 1920. godine. Predstavnici Velike Britanije i Francuske Sir Mike Sykes i Francois Georges Picot postigli su 9. maja 1916. tajni sporazum o podjeli teritorija Bliskog istoka između engleske i francuske imperije. Sporazumu se pridružila i carska Rusija. Najbitniji dijelovi ovog dogovora mogu se rezimirati u nekoliko osnovnih tačaka: osmanske pokrajine Erzurum, Trabzon, Van i Bitlis, naseljene armenskim stanovništvom, kao i kurdski jugoistok dati su Rusiji, Francuska je dobila Liban, sirijsku obalu, Adanu i Ciliciju kao i zaleđe sa gradovima Mardin, Urfa, Diyarbakir i Mosul. Velikoj Britaniji je data južna Mezopotamija sa Bagdadom kao i mediteranske luke Haifa i Akka. Predviđeno je da se između britanskih i francuskih posjeda formira posebna arapska država ili konfederacija sa britanskom i francuskom sferom uticaja. Egipatskoj luci Aleksandriji je dodijeljen status slobodne luke, a Palestini posebna međunarodna uprava zbog svetih mjesta na tom prostoru. Sporazum je nenadano ugledao svjetlo dana 1917. kada ga je otkrila i potom objavila nova sovjetska vlast u Rusiji. Izazvao je velike osude arapskog stanovništva kojem je britanska vlada prethodno obećala formiranje nezavisne države kao

nagradu za učešće u pobunama protiv Osmanskog Carstva. Iako je ovaj dogovor korigiran u San Remu 1920, smatra ga se glavnim uzrokom hronične nestabilnosti Bliskog istoka, najviše zbog nastanka nacionalnih država i njihovih neprirodno formiranih granica, čime su se pojedini narodi našli u više država, što je vremenom poslužilo kao uzrok za brojne krize i sukobe. Drugi mirovni ugovor o kojem se govori u tekstu, Ugovor u Sevresu, potpisan je 10. augusta 1920. između velikih evropskih sila i Osmanskog Carstva, koje je u svjetskom ratu doživjelo poraz. Sporazumom je ovo carstvo trebalo da se odrekne svojih prava nad arapskim teritorijima i onih u sjevernoj Africi. Dijelovi Anadolije bili su razdijeljeni među pobjednicima. Bilo je predviđeno da se formira nezavisna Armenija, autonomni Kurdistan, Grčka bi došla u posjed istočne Trakije, egejskih ostrva i obale. Osmanlijama je trebao pripasti mali teritorij u centralnoj Anadoliji. Sevrski ponižavajući ugovor je odbijen od turskog nacionalnog pokreta na čelu sa Mustafom Kemal-pašom. Pred turskom nacionalnom skupštinom on 1921. ustvrđuje da se suverenitet i pravo na upravljanje državom ne stiču „u akademskoj debati. Suverenitet se osvaja silom, snagom i nasiljem.“ Na razvalinama Osmanskog Carstva nastajala je moderna turska država. Nakon turskog rata za nezavisnost zamijenjen je Sevrski ugovor novim sporazumom potpisanim 24. jula 1923. u Lozani. Njime je priznata Republika Turska. Na evropskom kontinentu ovaj ugovor o miru ostavio joj je istočnu Trakiju do rijeke Marice. Italija je dobila Dodekanez, Velika Britanija i Francuska međusobno su podijelile arapska područja nekadašnjeg Osmanskoga Carstva. To je značilo, potvrđuje brojna literatura, okončanje višestoljetnog „istočnog pitanja“ vezanog za skup problema i brojnih događanja u vezi s opstankom osmanske vlasti u jugoistočnoj Evropi i na istočnom Sredozemlju. Kolonijalizam je oblik imperijalizma. Iako Sporazum u Sevresu zbog spomenutih historijskih okolnosti nikada nije stupio na snagu, pojedine manjinske grupe (kurdске i armenske) povremeno ga reaktueliziraju, polemiziraju, najviše u dijelu koji se odnosi na obećane a nikada realizirane teritorijalne ustupke, dok se u turskoj javnosti javio tzv. Sevres sindrom, kao stanje nacije koja se bori za svoj opstanak zbog straha da se ponovo ne dovede u prilike kakve su prethodile zaključenju spomenutog dogovora.

Porta je u XIX stoljeću poduzimala niz mjera i reformističkih zahvata radi unapređenja Osmanske Države. Karčić piše u eseju „Dva reformna edikta“ o dva edikta (fermana) kojima je 30-ih godina XIX vijeka započet proces modernizacije Osmanskog Carstva poznatiji kao Tanzimat. Prvi edikt je donesen 3. oktobra 1839. godine. Bio je to *Hatt-i šerifu od Gülhane* donesen od sultana Abdulmedžida I. Cilj ovog akta je bilo, osim ograničenja sultanove vlasti, promoviranje vladavine pravde i šerijatskog prava, te važećih propisa (kanuna). Drugi važan akt je *Hatt-i Humayun* ili *Islahat*

fermani (Akt o reformama). Donesen je 1856. kao dio Pariskog mirovnog ugovora kojim je okončan Krimski rat (1853–1856). Sačinio ga je *ad hoc* komitet sastavljen od dva osmanska funkcionera, britanskog, francuskog i austrijskog ambasadora. Aktom o reformama je svim muslimanima kao i nemuslimanima Osmanskog Carstva zagwarantirana jednakost, čime je odražen novi zapadni koncept države koji je, između ostalog, podrazumijevao i jednakost svih svojih građana pred zakonom. Dok se za Hatt-i šerif smatra da je zakon iznad države, kod Hatt-i Humayuna se može reći da država uživa suprematiju nad svim ostalim.

Rasizam, kao mračni „sistem predrasuda i diskriminacije”, veoma je stara pojava u historiji čovječanstva koja je razarala ideju ljudskosti. Karčićev članak „Devet učenika iz Little Rocka“ odnosi se na pitanje postepenog ukidanja rasne segregacije u obrazovnom sistemu Sjedinjenih Američkih Država koja je vladala sve do 60-ih godina prošlog vijeka. Ustaljena praksa u tom periodu je podrazumijevala posebne škole za pripadnike crne i bijele rase. Takvo postupanje je pravdano doktrinom *separate but equal* (odvojeni ali jednaki), a što je Vrhovni sud SAD-a potvrdio u svojoj presudi *Plessy vs. Ferguson* iz 1896. godine. Pedesetih godina XX vijeka javlja se veći broj Afroamerikanaca zahtjevom da njihova djeca pohađaju nastavu u integriranim školama sa bijelom djecom. Tu se posebno izdvojio roditelj Oliver Brown koji se, nakon što je spomenuti zahtjev odbila škola u Topeci u Kansasu, protiv iste pokrenuo sudski postupak pozivajući se na pravo na jednaku zaštitu zagwarantirano XIV amandmanom Ustava SAD-a. Nakon što je nadležni federalni sud odbio zahtjev, Brown se obratio Vrhovnom sudu SAD-a koji je 1954. donio historijsku presudu kojim je odvajanje crnaca u posebne škole ocijenjeno kao segregacija i protuustavno djelovanje. U praksi pojedine savezne države nisu željele izvršiti integraciju u obrazovnim ustanovama. Posebno je značajan slučaj devet afroameričkih učenika iz grada Little Rocka u Arkansasu koji su pokušali pohađati nastavu u tamošnjoj Centralnoj gimnaziji. Prvog dana školske godine, 4. septembra 1957, pripadnici arkansaske nacionalne garde su blokirali ulazak crnačkim učenicima u školu, a nakon što su 23. septembra nakratko boravili u ustanovi, istu su morali napustiti. Tadašnji istaknuti borac za ljudska prava Martin Luther King obratio se predsjedniku SAD-a Dwightu Eisenhoweru zahtjevom da riješi nastali problem. Eisenhower je stavio nacionalnu gardu Arkansasa pod federalnu kontrolu i rasporedio jednu četu 101. vazduhoplovne divizije da omogući učenicima afroameričkog porijekla pristup obrazovnim institucijama. Time je u cijelosti izvršena presuda Vrhovnog suda i napuštena dotadašnja politika segregacije.

Tekst *Duboka država* (eng. *Deep state*) u osnovnim crtama analizira istoimeni fenomen koji se u političkim i naučnim krugovima pojavio prije nekih 20-30 godina. Pod pojmom *Deep state* podrazumijeva se zaseban sistem sačinjen od visokopozicioniranih funkcionera, pripadnika obavještajne službe, vojske i sudstva koji iz sjene sudjeluju u upravljanju državom i njenim najbitnijim poslovima. Kao primjer postojanja duboke države navedena je Turska sa čuvenim *Susurluk* skandalom iz 1996. godine. Tom prilikom u saobraćajnoj nesreći na autoputu Izmir – Istanbul kod Susurluka u jednom automobilu stradali su zamjenik šefa istanbulske policije, član turskog parlamenta, jedan plaćeni ubica, trgovac drogom i njegova djevojka, a javnost je bila zainteresirana kako se ovako šaren sastav ljudi, iz različitih političkih i drugih sfera, uopće našao na jednom mjestu, što je kasnije objašnjavano postojanjem duboke države. Spomenuti pojam se koristio i u Egiptu, posebno prije svrgavanja predsjednika Muhammeda Mursija sa vlasti 2013, kada su državu mjesecima potresali ekonomski problemi i nestašice goriva. Po izvođenju puča snabdijevanje tržišta je normalizirano. Zbog ovakvih okolnosti opravdano se postavilo pitanje da li su svi izneseni događaji bili rezultat slučajnosti ili su u njih bili upleteni vojni oficiri, obavještajna služba i birokrate poznatiji kao *al-dawlaal-amiqa* (arap. duboka država). Danas se *Deep state* koristi kao metod analiziranja političkih sistema gdje postoji konflikt aktuelne vlasti i one koja djeluje iz sjene.

Među ključnim problemima sadašnjice svakako spadaju oni koji se odnose na pitanja sigurnosti i terorizma u svijetu. Sigurnosne studije su se 90-ih godina XX vijeka detaljnije počele baviti sintagmom „vuka samotnjaka“ (*lone wolf*). Riječ je o pojedincima koji samostalno, bez bilo kakve materijalne ili druge pomoći od terorističkih organizacija u njihovo ime ili ideologije, izvršavaju terorističke napade. Zbog svog individualnog djelovanja teško ih je identificirati. Akcije „vuka samotnjaka“ nisu nova pojava. To pokazuje i Karčićev tekst *Džihad u Broken Hillu*. Broken Hill je rudarski gradić u Novom Južnom Velsu u Australiji, a događaj koji autor opisuje zbio se početkom Prvog svjetskog rata. Stanovništvo Broken Hilla je bilo heterogeno, obuhvatalo je i grupu muslimana iz Britanske Indije koji su se bavili gonjenjem deva. U augustu 1914. po izbijanju „Velikog rata“ Australija je pristupila silama Antante, dok je, s druge strane, šejhul-islam u ime osmanskog sultana Murata V, čije je carstvo u ratu stupilo u savez Centralnih sila sa Njemačkom i Austro-Ugarskom Monarhijom, proglasio džihad te je tom prilikom pozvao sve muslimane da se pridruže Osmanskom Carstvu u borbi protiv pakta Antante. Oni koji su živjeli u zemljama članicama ovog pakta pozivani su na dizanje pobuna protiv svojih vlada. Do napada u Broken Hillu došlo je 1. januara 1915. kada su dvojica muslimana,

u afganistanskim nošnjama i s osmanskom zastavom, napala voz sa 1200 ljudi koji su krenuli na izlet u susjedni Silverton. Tom prilikom je ubijeno šest civila, a sedam ranjeno. Napadači su, nakon trosatne borbe sa policijom, ubijeni. Njihov identitet je naknadno utvrđen, radilo se o Badshi Mehmetu Gulu iz Pakistana i Moli Abdullahu iz sjeverozapadne Indije. Gul je radio kao gonič deva, a Mola Abdullah je obavljao klanje životinja po šerijatskim propisima za lokalne muslimane, zbog čega je dolazio u sukob sa lokalnim organima vlasti. Obojica su bili izloženi diskriminaciji zbog svoje boje kože i nošnje, što policija nije sankcionirala. Kombinacija otuđenosti od zajednice, frustracije, neznanja te poziv na džihad uticali su na konačnu odluku ove dvojice napadača da provedu svoj plan.

Pored navedenih, u knjizi *Kroz prizmu historije* nalaze se i ovi tekstovi: „O početku kraja Osmanskog Carstva“; „Kajzer, baron i džihad“; „Mladotursko naslijeđe“; „Sekularizam i međunarodni odnosi“; „Knjiga za pamćenje“; „Čerkezi: zaboravljeni genocid“; „Teorijske osnove dokumenta o zaštiti“; „Posljednji osmanski vitez: Osmanski Jevreji u Americi“; „Osamsto godina Magna Carte“; „Sezona seoba na sjever“; „U Sadammovom unutrašnjem krugu“; „Dileme oko pravnog pluralizma“; „Pobune softa“, „Balkanski ratovi 100 godina poslije“, „Islam i osnivači SAD-a“, „Islamsko porijeklo engleskog opšteg prava“, „Osmanske kršćanske pašee“, „Maursko naslijeđe“, „Odjek aneksije BiH u Palestini 1908–1909.“, „Izaslanik iz Cordobe“, „Modernisti i komesari“, „Razvoj advokature u muslimanskom svijetu“, „Vakufi nemuslimana u Osmanskoj Državi“, „Revizija presude“, „Odlazak historičara Bosne“, „Biografija jednog osmanskog gerilca“, „Religija i međunarodno javno pravo“, „O Osmanlijama na drugi način“, „Fetve protiv Hitlera“ i dr. Značaj ove knjige prvenstveno se ogleda u širokom spektru iznesenih činjenica i povezivanja s kontekstom, u raznovrsnosti obrađenih tema koje se kreću od pitanja domaće i inostrane pravne historije i njihovog poređenja, niza fenomena šerijatskog prava, pravne modernizacije, analize šireg diskursa odnosa vjere i koncepta nacije, do velikih historijskih događaja i njihovih posljedica. Inspirativna je za daljnja tematska istraživanja, stručna i intelektualna pregnuća.